

KODANLIKU EESTI VÄLISKAUBANDUS AASTAIL 1919—1920

H. Pauts

Sissejuhatus

Vaatamata suhtelisele noorusele on Eesti NSV oma majanduse sotsialistlikul ülesehitamisel juba saavutanud suuri ja hinnatavaid võite. Väga oluline, õigemini, määrav on sealjuures olnud igakülgne tihe koostöö teiste vennasvabariikidega; tänu nende omakasupüüdmatule ja sõbralikule abile on ühiselt veeretatud teelt nii mõnigi takistus.

Lähtudes sotsialistliku tootmisviisi olemusest ja majandusgeograafilistest kaalutlustest peame seda kõike — arve ja fakte esitamatagi — täiesti endastmõistetavaks. Kuid vaevalt pool inim põlve tagasi, pärast Esimest maailmasõda, oli eesti rahvas sunnitud oma majanduslikke sidemeid teiste maadega kujundama hoopis teistsugustel alustel.

Käesolevas võtamegi vaatluse alla kodanliku Eesti väliskaubanduse aastaist 1919—1920. Tõsi küll, nimetatud ajavahemikku iseloomustavad eriolukorrad, mistõttu see pole võrreldav hilisemate aastatega; kodanliku Eesti väliskaubanduse spetsiifilised jooned avalduvad veel nõrgalt. Kuid meid huvitabki praegu esmalt ainult see, missugune oli väliskaubanduse iseloom 1919. aastal, s. o. sõjaolukorras, ajal, mil tavaliselt kogu rahva jõupingutused on suunatud ühe eesmärgi saavutamisele — sõja võidukale lõpetamisele. Teiseks ja peamiselt huvitab meid küsimus, millist alust hakati väliskaubandusele ja selle edasisele arengule rajama 1920-ndal kui ülemineku aastal.

Arvulise materjali osas toetub uurimus põhiliselt kodanliku Eesti statistikale ja erakondadevaheliste tülide käigus ajaleheveergudele jõudnud paljastustele. Arvestades allikaid tuleb andmesse suhtuda muidugi kriitiliselt, sest eriti ametliku statistika osas võib kohati täheldada tegelikkuse moonutamise, varjamise ja ilustamise tendentsi.

1. Import ja eksport 1919. aastal

a) Üldine väliskaubanduslik olukord

Kodanlikul valitsusel tuli alates oma olemasolu esimestest päevadest meeleheitlikult klammerduda välisabile. Tööliste ja talurahva enamiku umbusklik ja vaenulik suhtumine kodanlikku valitsusse mitmesuguste vastupanuvormide näol tagalas ja üha vihasema võitlusega rindel tegi kodanluse poliitilise võimu olemasolu ilma suurema välisabita elavjõus nädalate, koguni päevade küsimuseks. Kodanlusel puudus kodusõja pidamiseks sisepoliitiline baas.

Palju parem ei olnud olukord ka majanduslikult.

Kodanlik valitsus päris tsaari-Venemaalt tähelepandavalt arenenud suurtööstuse, mida täiendas rida kesk- ja suur hulk väiketööstuse ettevõtteid. Kuid sõjaolukorras eesti töötava rahva võitlusüksustega ja Nõukogude Venemaaga puudusid tootmise potentsiaali nimetamisväärses kasutamiseks igasugused võimalused. Üheks oluliseks põhjuseks oli asjaolu, et peamine osa suurtööstusest, eriti metalli- ja keemiatööstus, baseerus juurdeveetaval toorainel. Venemaa kui toorainebaas langes välja, kuid import Lääne-Euroopastki osutus peaaegu võimatuks ühest küljest vastava laevatonnaaži puudumise, teisest küljest toorainete defitsiitsuse või valuuta puudumise tõttu. Analoogiline oli olukord kütte- ja määrdeainetega. Pealegi oli suur osa kvalifitseeritud vabrikutöölisi lahkunud tööpinkide juurest ja võitles rindel. Järelejäänud takistasid igati tootmist ja põhjustasid tervete väeüksuste tagalasse jätmist sisemiste rahutuste vältimiseks.

Tööstusliku tootmise katastroofilisest langusest kodanliku võimu tingimustes 1919. a. tunnistab juba ainuüksi see, et näiteks Tallinnas asuvates vabrikutes töötas 1919. a. mais endise 25 000 töölise asemel ainult umbes 7000 töolist. Eesti vabrikutöölise arvus olid järgmised nihked:¹

Tootmisala	Tööliste arv 1919. a. märtsis	Tööliste mak- simumarv 1914.—1918. a.	% maksi- mumarvust
Metallitööstus	4435	20962	21,1
Puuvillatööstus	3742	5895	62,7
Villatööstus	1611	1780	90,0
Lina- ja kanepitööstus	1335	1747	76,3
Paberitööstus	1496	2169	70,0
Puidutööstus	380	1983	19,0

Seega langes sõjaliselt tähtsaimas tööstusharus — metallitööstuses — tööliste arv ligi viiekordselt. Mõnes teises tööstus-

¹ «Vaba Maa» nr. 155, 25. VII 1919 andmeil.

harus oli tööliste arvu langemine küll tunduvalt tagasihoidlikum, kuid faktiliselt kannatasid need tootmisalad tugeva alakoormatuse all. Selle kui iseloomuliku nähtuse kohta annab ülevaate tabel 1.

Tabel 1

Tööstuslik tootmine kodanlikus Eestis 1919. a.⁵

Tootmisala	Mõõtühik	Normaalvõimsus aastas	Toodeti 1919. a.	Normaalvõimsuse kasutamise %
A	B	1	2	3
Puuvillatööstus	arssin	108 000 000	13 869 050	13,0
Kalevitööstus	„	2 000 000	441 720	22,1
Linatööstus				
a) jämeriie	„	340 000	24 675	7,3
b) peenriie	„	310 000	97 396	31,9
Kõietööstus	puud	29 000	2 110	7,3
Paberitööstus	üle	2 000 000	456 005	22,8
Tselluloositööstus	„	680 000	115 820	17,0
Puumassitööstus	„	585 000	210 674	36,0
A/s. «Lutheri» puidutööstus töötas ümber toorest puud	jalg ³	2 850 000	94 530	3,3
Saeveskid	„	5 800 000	350 000	6,0
Nahatööstus:				
pargiti nahku	tk.	236 000	80 000	33,9
Tsemenditööstus	tünder	700 000	15 407	2,2
Klaasitööstus:				
aknaklaasi	puud	40 000	9 500	23,8
Tellisetööstus	tk.	18 000 000	1 500 000	8,3
Lubjatööstus:				
kustutamata lupja	puud	3 000 000	139 529	4,7
Laevatehased	„	800 000	—(seisid)	
Keemiatööstus:				
õli ja värnitsat	„	20 000	5 000	25,0
Tuletikutööstus	toos	60 000 000	33 000 000	55,0
Õllevabrikud	pudel	14 000 000	40 000	0,3
Piiritusepuhastus	kraad	60 000 000	1 927 857	3,6

Esitatud andmete alusel võib öelda, et mõned tööstused põhiliselt seisid.

Ka põllumajanduslikus tootmises ei olnud olukord parem. Tööliste-talupoegade võimu poolt väljaantud maa natsionaliseerimise seadus tühistati ja asendati kodanliku reaktsioonilise maa-reformiga. Sellegi rakendamisega viivitati sihilikult, mistõttu põllumajanduslik tootmine Eestis ka muude ebasoodsate tingimuste olemasolul kokkuvõttes kujunes selliseks, et endine põllumajandussaadusi väljavedav maa oli sunnitud neid ise importima. Nii pidi kodanlik valitsus iga kuu sisse vedama keskmiselt 3000 tonni

toiduaineid,² millest aga kaugel ei piisanud. Majandusliku olukorra lühidaks iseloomustamiseks võib kasutada kodanliku valitsuse ühe häälekandja ülestunnistust: «. . . linnades valitseb kohutav tööpuudus — töölised on sunnitud tööta olekus ja vaevlevad viletsuses. Maal kiratseb suur osa rahvast maanälja all, mis läbi linnade toitlusolud iseäranis kannatavad.»³

Majandusliku laose vastu otsis valitsus abi impordist. Kuid siingi oli takistusi. Inglise, Prantsuse ja Ameerika imperialism andis kodanlikule valitsusele heldekäelisemat abi ainult sõjavarustuse osas⁴, sest sellega teenindati otseselt tsaari-Venemaa taastamise ja proletariaadi diktatuuri kukutamise huve. Toetusega elanikkonna traagilise olukorra leevendamiseks ja majandusliku elu organiseerimiseks rinde tagalas oldi palju ettevaatlikum, sest ühest küljest püsis siin otsene ja väga reaalne oht kaotada antu kodanliku Eesti kokkuvarisemisel töölisarmee löökide all; teisest küljest arvestati — vastavalt imperialistide eesmärkidele —, et Vene imperialismi taastamise korral pole vastutajat võlgade eest. Sellistes tingimustes olid välislaenude tegemise võimalused väga kitsad, järelikult ka import vastavalt takistatud. Impordi arendamine ekspordi baasil oli väga piiratud nii tootmis- kui ka turustamisraskuste tõttu. Nii kujunes väliskaubanduse korraldamise keerdküsimuseks eeskätt valuuta, sest kodanliku Eesti raha kui maksevahendit välisriikides 1919. aastal harilikult ei tunnustatud.

Kõneldes maksevahendeist tuleb rõhutada rahanduse äärmist segasust 1919. aastal. Maksevahendeid oli palju ja kursid ebakindlad. Ringluses olid saksa riigimargad, ober-ostmargad ja rublad, soome margad, vene tsaari- ja duumarahad, «kerenskid» jt. Eesti rahana liikusid Eesti riigikassa lühiajalised kohustused.⁶ Rahva maksujõud ei katnud tohtuid väljaminekuid. Tähtsamateks riigi sissetuleku allikateks olid välislaenud. Siselaenude realiseerimised ebaõnnestusid: töötav rahvas keeldus toetamast kodanluse majandusaparaati. Kodanlus ise enamikus suhtus algusest peale pessimistlikult oma lendulastud «iseseisvuse» loosungisse ja majanduslikult jõukam osa andus tagalas prassimistele ja spekulatsioonile. Siselaenudest olulisem oli paberraha väljaandmine (nimepidi olid lõpuks olemas oma riigipank ja omad rahamärgid), mida tehti ikka ja jälle, küsimata, kas selle järele

² «Eesti majandus», vihk X (1927), Tallinn, 1928 materjalide alusel.

³ «Vaba Maa» nr. 87, 15. IV 1919.

⁴ Kodusõja-aastail Inglismaalt saadud laenust, mis ulatus 1 115 000 naelsterlingini, kohustuti kulutama sõjavarustuse ostmiseks ca 90%. Ameerika Ühendriikidelt saadud ca 16 miljonist dollarist läks relvastuse ostmiseks 75%. Analoogiline oli olukord laenuga Prantsusmaalt.

⁵ Kodanliku valitsuse Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi statistikaosakonna andmeil, avaldatud ajalehes «Vaba Maa» nr. 106, 14. V 1920.

⁶ Alates 2. maist 1919. a. kuulutati Eesti mark ainsaks seaduslikuks maksevahendiks, kuid see ei lõpetanud automaatselt rahalist virr-varri.

oli majanduslikus ringlemises vajadust. 11 kuu jooksul 1919. a. suurenes raha hulk 32-kordseks, tõustes 16,5 miljonilt margalt 528,7 miljonile margale. Tõus jätkus veel ligi kahe aasta jooksul.⁷ Selle tõttu süvenes inflatsioon ja pidevalt tõusid kaupade hinnad, kusjuures peamiseks kannatajaks oli lihtne tööline. Töölised võitlesid küll palkade tõusu eest, kuid see ei andnud soovitud tulemusi. Isegi vastupidi — juba üksnes kuuldused palga tõstmise taotlustest olid ahnitsejatele-spekulantidele hindade edasise tõstmise aluseks.

b) Väliskaubanduse organisatsioon ja aparat⁸

Et väliskaubandus teenindas eeskätt rinde huve, kodanluse diktatuuri kehtestamise huve, siis organisatsiooniliselt anti väliskaubanduse korraldamine selleks Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi juurde loodud väliskaubanduse komisjoni ülesandeks. See samm ei tähendanud aga kaubanduse natsionaliseerimist, vaid nimetatud komisjoni funktsiooniks jäi erakaupade impordi-eksporti korraldamine väga defitsiitse välisvaluuta kui peamise väliskaubandusliku maksevahendi kasutamise reguleerimiseks. Sellega seoses kutsuti rahvast üles tagasihoidlikkusele tarbimises, eeskätt ehte- ja luksuskaupade osas. Loomulikult mõeldi selles üleskutses «rahva» all jõukamat kodanlust ja spekulante. Alates 29. II 1919. a. anti väliskaubanduse komisjonile uus nimi — litsentskomisjon. See rõhutab juba täpsemalt komisjoni kitsapiirilist ülesannet — välja- või sisseveolubade-litsentside andmist erakaupmeestele. Üksikute toodete eksport või import oli siiski riigi monopoliks. Nii näiteks omas komisjon ainuõigust lina ja linaseemne ekspordiks, tee, kohvi ja suhkru impordiks.

Sellise monopoliga oli valitsusel võimalus reguleerida ja kontrollida ühest küljest tähtsama ekspordikauba ja teisest küljest mõnede olulisemate importkaupade-toidugaainete liikumist üle piiride. Kuid erinevalt litsentsidest (millega saavutati lõppeks sama eesmärk) oli komisjonil nende kaupade suhtes täita ka kogumise ja territoriaalse jaotamise funktsioon siseriigis.⁹ Sealjuures lina ja linaseemne kokkuost valitsuse poolt oli tingitud eeskätt asjaolust, et erakaupmehed ei julgenud «riskeerida». Seetõttu oldi sunnitud seda ala «monopoliseerima», kusjuures litsentskomisjon töötas järgmiselt: müüs välismaal lina ette ära (sõlmis müügilepingu) ja siis alles teostas kokkuostu siseriigis.

⁷ «Eesti Statistika», 1922, lk. 206.

⁸ Ülevaate koostamiseks on kasutatud järgmisi allikaid: a) «Riigi Teataja» nr. 8, 1919, lk. 59; nr. 14, 1919, lk. 109; nr. 43, 1919, lk. 337—338; nr. 64, 1919, lk. 505—508; nr. 65/66, 1920, lk. 523—524; nr. 175/176, 1920, lk. 1393—1395; b) «Eesti Statistika», 1922, nr. 5; c) koguteos «Eesti», Tartu, 1926, ptk. «Eesti tollipoliitika».

⁹ Jaotamine toimus õieti Toitlusministeeriumi kaudu. See ministeerium loodi sõja ajal ja kaotati 1921. a.

Taolised monopolid kui valitsuse, eeskätt Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi tegevust «asjatult koormavad» ülesanded kaotati esimesel võimalusel. Nii anti monopol lina ja linaseemne ekspordis 13. dets. 1919. a. määrusega üksikutele eesõigustatud firmadele, mistõttu tähelepanevad kasumid laekusid nüüd mitte enam riigikassasse, vaid üksikute suurärimeeste taskutesse. Monopolid sisseveo osas tühistusid vaba sisseveokorra kehtestamisega 1. V 1921. a., mil ametlikult kaotati lubade süsteem¹⁰ ja kauplemine monopoolseski osas anti üle eraisikuile.

1919. a. suvel likvideeriti litsentskomisjon ja moodustati väliskaubanduse nõukogu. Üks erinevusi, võrreldes litsentskomisjoniga, seisnes selles, et koosseis suurenes: nõukogu liikmeiks olid üksikute ministeeriumide ja kaupmeeste ning töösturite ringkondade esindajad. Väliskaubanduse nõukogu tegevuse aluseks olid ajutised määrused, millede sisu oli lühidalt järgmine:

- a) väljavedu ja transiit ilma väliskaubanduse nõukogu loata on keelatud; väljaveoluba võivad saada ainult 1. järgu äritunnistusega ärid ja tööstused kuni 4. klassi äritunnistusega (incl.);
- b) on keelatud luksusesemete ja teiste mittevajalike kaupade (veinid, alkohol jt.) sissevedu; sissevedu toimub üldiselt lubadega.

Selline organisatsiooniline muudatus väliskaubanduse juhtimises pidi kõrvaldama senised massilised väärnähtused lubade litsentside andmises Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi väikeseliikmelise ärimeestest litsentskomisjoni poolt. Viimane ei pidanud kuigi rangelt silmas ei riiklikke ega kaupmeeste ja töösturite laiemate ringide huve, vaid läks üksikute soosimise ja lubadega ning kaupadega spekulierimise teele.

Tegelikult ei muutunud olukord paremaks väliskaubanduse nõukogugi tegevusega. Sisuliseks muudatuseks oli vaid spekulatsiooni baasi laienemine — kaitstud olid suurema grupi huvid.

Väliskaubanduse nõukogu üheks funktsiooniks oli valitsuse tellimuste ja müükide organiseerimine. Tegelikult anti see funktsioon eeskätt sisseostude osas 1919. a. suvel spetsiaalselt loodud organile — Riigi Kaubaagentuurile, mis kandis lühendatult nime «Erkat».¹¹ Edasi oli nimetatud nõukogu ülesandeks valuuta kontrolli teostamine, kusjuures ekspordööri poolt saadud valuuta kasutamine pidi toimuma üldjoontes järgmiselt: valuuta tuleb anda Eesti Panka¹²; ekspordööril on õigus teatavat osa valuutast kasutada impordiks ühe kuu jooksul; kasutamata valuuta ostab pank päevakursi alusel.

¹⁰ Tegelikult likvideerus see juba 1920. a. lõpul.

¹¹ Likvideeriti 1921. a.

¹² Kodanliku valitsuse emissiooniõigusega pank.

c) Väliskaubanduse käive 1919. a.

Vaadeldes väliskaubanduse käibe peamisi näitajaid tabelis 2 näeme, et 1919. aastal transiit üldse puudus.¹³ Transiidi lääne-ida suund (transiit Venemaale ja Venemaalt) oli suletud sõjaolukorra tõttu. Põhja-lõuna suund (näit. Soomest Lätti) eksisteeris, kuid niivõrd tagasihoidlikult ja juhuslikult, et statistika neid näitajaid ei registreerinud. Nii koosnes üldkäive õieti impordist ja ekspordist, kusjuures üldkäibe näitajad on väga tagasihoidlikud. Silmatorkav on nähtus, et import rahalises väljenduses ületas ekspordi kahekordselt, millist asjaolu võib mõista eespool käsitlemist leid-

Tabel 2

Väliskaubanduse käive 1919.—1920. a.¹⁴

	1919. a.		1920. a.	
	milj. mk-des tonnides		milj. mk-des tonnides	
1. Import	782,4	46 789	1395,2	88 699
2. Ekspord	389,4	34 802	1228,4	137 791
3. Käive (import + ekspord)	1171,8	81 591	2623,6	226 490
Import ületab ekspordi	+393,0	+11 987	+166,8	—49 092
Osatähtsus käibes:				
a) impordil	67,7	57,3	53,2	39,2
b) ekspordil	32,3	42,7	46,8	60,8
4. Transiit	—	—		28 019

Tabel 3

Väliskaubanduse käibe struktuur 1919.—1920. a.¹⁵
(tonnides)

	1919. a.				1920. a.			
	Import	Rühma osat. impordis	Eksport	Rühma osat. ekspordis	Import	Rühma osat. impordis	Eksport	Rühma osat. ekspordis
A. Toiduained, joogid, tubakas	43526	93,0	15478	44,5	33646	38,0	27974	20,2
B. Toorained ja pooltooted	1211	2,6	17967	51,6	21843	25,0	79030	57,5
C. Valmissaadused	2052	4,4	1447	3,9	33210	37,0	30787	22,3
D. Elusloomad (arv)	—	—	—	—	—	—	6	—
Kokku	46789	100,0	34802	100,0	88699	100,0	137791	100,0

¹³ Siinjuures ei leia puudutamist transiidi spekulatiivne vorm kui mitteametlik, samuti sõjaväevarustus näiteks Põhja-Lääne armeele jt.

¹⁴ Andmed tabelis «Eesti Statistika», 1922, nr. 5 ja «Eesti majandus», vihk X (1927) materjalide alusel. Hindade muutuste mõju pole kõrvaldatud, s. o. andmed on perioodide tegelikes hindades. 1919. a. andmeid kui ebatäpseid tuleb võtta orienteerivatena.

¹⁵ «Eesti majandus», vihk X (1927), Tallinn, 1928 materjalide alusel. Arvud ei hõlma imporditud sõjamaterjale.

nud majandusliku üldolukorra iseloomustuse valgusel. Impordi tagasihoidlikum ülekaal ekspordist tonnide järgi tuleneb kaupade struktuurist.

Käsitledes käibe struktuuri nelja põhirühma alusel¹⁶ nähtub (tabel 3), et impordis on valdav toiduainete osatähtsus — 93% impordist. Toorained ja tööstuskaubad moodustavad kokku ainult 7% impordist. Need näitajad kõnelevad, et kodanlik valitsus ei suutnud organiseerida Eesti kui põhiliselt agraarmaa elanikkonna toidlustamist sisemiste ressurssidega. On selge, et mõnede toiduainete suhtes, mida ei saa toota kohapeal, on import alati endastmõistetav. Kuid antud juhtumil näeme, et näiteks jahu veeti 1919. aastal sisse 2448,9 tuh. puuda (tabel 4). Pikemaajaline sõjapolukord avaldas põllumajandusele muidugi oma mõju keskmiste saakide langemise näol väetise ja tööriistade, samuti kohati tööjõu vähesuse tõttu. Kuid rääkimata sellest, et parema organiseerimistöö puhul oleks võinud nimetatud puuduste mõju tunduvalt leevendada, peab rõhutama, et külvipindade üldsuurus oli aastate jooksul tugevasti langenud. Osalt juba söödistanud mõisamaade väljajagamist maanäljas ja tööta talupoegade massidele — vajadus selleks oli juba kategooriline — venitati aga igasuguste põhjendustega. Samaaegselt Toitlusministeerium ei koormanud talundeid teravilja müügikohustustega õiglaselt, vaid paigutas kapitalistlik-kulakliku kihi kehvikute ja keskmikega võrreldes soodsamasse olukorda. Kulakutel jätkus vilja suurejooneliseks spekulatsiooniks ja säilitamiseks-varjamiseks.

Nii võiski kujuneda vajadus teraviljasaaduste suuremaulatuslikuks impordiks, kusjuures tööliste nälga ja viletsust see nime-tamisväärselt kõrvaldada ei suutnud — läks ju peamine osa rin-dele. Maailmaturu konjunktuur toidukaupade osas kujunes aga ostjaile üldiselt soodsamaks kui varem: maailmasõja lõppemisel suurenes toiduainete tootmine kiiremini kui vaesunud elanikkonna ostuvõimelise nõudmise maht, mistõttu hinnad hakkasid langema. Eestis olid hinnad aga suhteliselt tunduvalt kõrgemad. See meelitas välismaisi suurärimehi tegema senisest soodsamaid pakkumisi, mille baasil kujunesid mitmedki toiduainete ostmise tehingud ja mahhinatsioonid.¹⁷

Mis puutub toorainetesse ja tööstustoodetesse, siis siin kajastub kodanliku valitsuse täielik majanduslik pankrott. Tehased vajadis tooraineid ja abimaterjale, tööriistu, põllumajandus vajab väetisi ja põllutööriistu, elanikkond vajab riietust jne. Kuid olles lõhkunud majandusliku terviku Venemaaga, ei suutnud kodanlus luua osast uut tervikut. Olukorra leevendamiseks pöörduiti korduvalt abi saamise palvetega Lääne imperialistide poole. Kuid nende

¹⁶ Varasemas kodanlikus statistikas sageli kasutatav rühmitusviis (vt. tabel 3), mis, arvestades 1919. a. lünklikke andmeid, suudab perioodi üldkujul siiski iseloomustada.

¹⁷ Sellest ligemalt lk-l 12.

Tabel 4

Tähtsamad kaubad impordis ja ekspordis 1919.—1920. a.¹⁸

A. Impordis

	1919. a. tuh. puudades	1920. a.		1921. a.	
		tuh. puudades	%	tuh. puudades	%
Teravili	—	132,3	2,5	416,8	4,4
Jahu	2448,9	86,7	1,6	812,5	8,7
Suhkur	91,2	113,1	2,1	683,8	7,3
Sool	117,1	1103,3	20,3	828,3	8,8
Petrooleum	93,3	320,5	6,0	234,3	2,5
Heeringad ja silgud	—	563,0	10,4	859,0	9,1
Vill, puuvill ja villa-puuvillakaubad	24,4	88,5	1,6	168,9	1,8
Raud ja rauakaubad	—	186,5	3,5	761,3	8,1
Kivisüsi	73,9	809,6	14,9	1654,8	17,7
Nahakaup	7,6	23,2	0,4	56,5	0,6
Põllutöomasinad	—	134,6	2,5	146,1	1,6
Muud masinad	—	78,8	1,5	218,0	2,3
Väetusained	—	481,3	8,9	214,9	2,3
Loomatoit	—	0,0	0,0	37,1	0,4
Puumass ja tselluloos	—	156,0	2,9	264,6	2,8
Paber, igasugune	—	44,3	0,8	34,2	0,4
Muud	—	1093,5	20,1	1989,3	21,2
	—	5415,3	100	9380,3	100

B. Ekspordis

Paber ja papp	21,9	819,3	9,8	739,9	10,2
Paberi tooraine	—	350,8	4,2	52,5	0,7
Piiritus	83,4	84,5	1,0	42,6	0,6
	(1667100 l.)				
Tsement	66,5	325,6	3,9	448,8	6,2
Vineer	—	207,4	2,4	142,2	1,9
Kartul	861,6	1587,0	18,8	1194,8	16,4
Kartulijahu	—	—	—	23,3	0,3
Linad, takud	665,5	228,2	2,7	339,9	4,7
Linaseeme	—	11,4	—	78,0	1,0
Metsamaterjal	431,3	4048,8	48,2	3468,4	47,6
Rukis ja rukkijahu	—	—	—	361,3	4,8
Kaer, oder	—	—	—	12,5	0,1
Puuvili (õunad)	—	15,1	0,2	74,4	1,2
Tekstiilkaup	—	316,1	3,8	60,3	0,8
Muud	—	275,4	3,3	107,8	1,5
	—	8409,2	100	7291,3	100

¹⁸ «Eesti Statistika», 1922, nr. 5, lk. 37, 41. Tabelisse on avarama võrdluse võimaldamiseks lisatud andmed ka 1921. a. kui esimese vabakaubanduse aasta kohta, mil load ei mõjutanud käibe mahu ja struktuuri kujunemist.

«abi» taotles esialgu kitsaid, Eestile igati vaenulikke sõjalisi ees-
märke. Eesti majandusliku tegevuse elustamine oli neile suhteli-
selt tähtsusetu küsimus.

Terava importimisvajaduse, välislaenude piiratuse ja valuuta
vähesuse olukorras oluaks tingimata vaja ulatuslikku eksport-
kaubandust. Seda aga valitsus organiseerida ei suutnud eeskätt
miinimumini ahenenud tootmisbaasi tõttu.

Struktuuriselt langeb üle 50% ekspordist toorainete ja pooltoo-
dete arvele (metsamaterjal ja lina kui põhimised) ning ligi 50%
toiduainete arvele (domineerisid kartul ja piiritus) Kahe rühma
vahele jääb tööstustoodete rühm ca 4%-lise osatähtsusega. Seega
valmissaadused väljaveos, võib öelda, puudusid.

Importkaupade detailsem struktuur, kvali-
teet ja realiseerimine. Importkaupade detailsem struk-
tuur nähtub tabelist 4. Seega statistiliste andmete alusel ilmneb,
et impordis eksisteeris ainult 7 kaupa või kaubarühma: jahu, sool,
suhkur, petrooleum jt. — kõik, arvestades kujunenud olukorda,
väga vajalikud. Tegelikult oli import tunduvalt ulatuslikum, ees-
kätt mittevajalike kaupade osas. Lubasid selleks, vastandlikult
reklaamitud kaubanduspoliitikale, andis usinasti nii väliskauban-
duse kui ka hilisem litsentskomisjon ja isegi väliskaubanduse
nõukogu. Näiteks kurdab 1919. a. augustis osa ajakirjandusest,¹⁹
et antakse lubasid apelsinide, sidrunite, kompoti, marmelaadi,
lõhnaõli jms. sisseveoks; jalatseid (mis puudusid kaubandusvõr-
gus juba kaua aega) aga ei tule. Seega teenis tunduv osa nii väga
defitsiitset välisvaluutat pillava kodanluse kapriiside huve,
jättes tähele panemata rahva vajadused ja viletsused. Taoline
nähtus impordi struktuuris võis tuleneda ainult vastutavate amet-
nike ostetavusest ja kaasspekuleerimisest. Väliskaubanduse nõu-
kogu loomine tõi üksikutele suurspekulantidele nähtavasti ainult
selle pahe, et «määrimiseks» kulus suuremaid summasid. Ent lõp-
pude lõpuks maksis tarbija need kulud kinni.

Eeltoodust selgub, et ametlik statistika varjas impordi struk-
tuuri negatiivseid jooni.

Toidukaupade osas, nagu varem vihjatud, kujunes pakkumine
impordiks kaunis soodsaks. Kuid see ei mõjunud kaupade kvali-
teeti tõstvalt. Importöörid koos valitsuse ametnikega, eeskätt aga
riiklik «Erkat» ise, pidasid päris sihilikult jahti halvemakvalitee-
dilistele kaubapartiidele välismaal. Hindu võltsides imporditi need
kõrgendatud hindadega ja lasti siseturul müügile täisväärusli-
kena. Näiteks osteti Ameerika Ühendriikidelt Prantsusmaal vas-
tava sõjavarustuse likvideerimise komisjoni kaudu suures kogu-
ses kaupu, nagu reklaamiti, «soodsate» hindadega. Tegelikult oli
nende hulgas suur osa mittevajalikku, suur osa toiduaineist aga
riknenud ja isegi niivõrd, et tuli maha matta. Vastates selle kohta
järelepärimisele Asutavas Kogus, puikles aruandja (A n d e r -

¹⁹ Näit. «Vaba Maa» nr. 168, 9. VIII 1919.

k o p p) tõest kõrvale pealiskaudse seletusega, öeldes: « ühes meile tarvilise kaubaga oleme sunnitud olnud ka seda kaupa vastu võtma, mis mitte hädasti tarvis polnud.»²⁰ Teine näide. See sama kurikuulus «Erkat» ostis 1920. a. lõpul «Esthonian-American Oil Co»-lt 2000 tonni rukkeid maksumusega 31 milj. mk.²¹ Maksu tähtaega oskas «Erkat» lasta üle minna, mistõttu riik maksis trahvi 2,4 milj. mk. Selles imelikus teraviljaostus näib olevat kokkumängu mitme võttega: 1) tonni hind oli kõrge, 2) hind tõusis imelikust lepingust tuletatud trahviga ja 3) kontroll, mis toimus pärast ostutehingut, avastas, et vili on kõlbmatu, haisev, segatud umbrohujätetega. Kedagi aga vastutusele ei võetud.

Kui palju kahju taoliste operatsioonidega kohalikud ärimedehd oma «demokraatlikule vabariigile» tegid, selle kohta valitsus kui kaudne kaasosanik statistikat ei pidanud.

Usin kasumijaht esines kaupade hindade muutumise baasil. Tavaline oli nähtus, et kaubad seisid tolliladudes mitmeid nädalaid ja kuid — lubade ootel. See tähendab, kaup oli ammugi Tallinna sadamasse imporditud, kuid seda ei lastud müügile, sest puudus luba impordiks! Aeglane asjaajamine lubade andmisel oli näiline, hindade tõusu ootus (ja need tõusid kaupade vähesuse baasil) aga tegelik seismise põhjus.²² Kui suuri kasumeid ärimedhed-spekulandid võisid kaubalt saada, sellest annab teatava ettekujutuse spekulantide ühe omavahelise tüli vastukaja ajakirjanduses. Ilmnes, et üks lubas suhkrut müüa jaehinnaga 20 mk. nael, teine aga — 8 mk. nael²³, mõlemad hinnad olid sealjuures «õiglased», «ametlikud», «mittespekulatiivsed».

Et kehtis kaardisüsteem, siis said tööliselid tähtsamaid toiduaineid tšekkide alusel (kas rahas ostes või naturaalkujul palgaks). Kaardisüsteem aga pani hindade avalikule tõstmisele teatava piiri. Kasumite suurendamiseks võltsiti tšেকে, s. t. näidati, nagu oleksid kaubad juba realiseeritud (tšekid olid riigiametnike mahhinatsioonist osavõtul juba «laekunud»), tegelikult liikusid need, eriti leib ja suhkur, althõlma-turule. Sedalaadi võte oli üks häbematumaid rikastumisviise nälgiva elanikkonna kulul, sest viimane pidi näiteks seadusega lubatud leivanormi kättesaamiseks maksma ettenähtust mitmekordselt kõrgemat hinda.

Esitatud näide iseloomustab eluliselt tähtsate importkaupade realiseerimist linnaelanikkonnale, kuid ka maaelanikkonna suhtes tehti karjuvat ülekohut. Näiteks jaotati imporditud toiduaineid (heeringad jt.) maarajoonide vahel selle järgi, kuidas üks või teine

²⁰ «Vaba Maa» nr. 183, 27. VIII 1919.

²¹ «Vaba Maa» nr. 209, 11. VIII 1921.

²² Tihti seisid kaubad ka tollide alanemise ootel. Tuleb rõhutada, et valitsus püüdis ametlikult seadusandlusega spekulatsiooni tähtsamate rahvatarbekaupade osas pidurdada. Näit. keelati kaupade laondamine hinnatõusu ootel («Riigi Teataja» nr. 14/15, 1920, lk. 107—109, jt.). Kuid nõrga kontrolli ja madalate karistusmäärade tõttu polnud taolistel sammudel suuri tulemusi.

²³ «Vaba Maa» nr. 195, 10. IX 1919.

territoorium oli andnud Toitlusministeeriumile teravilja. Nii oli eelistatud olukorras Viljandimaa sealsete kulakute ja hallparunite näol, kuna viljavaesemad maakohad oma kehvikumassidega jäid varustamises tagaplaanile.

Ekspordikaupade struktuur. Eksporditud kaupade nomenklatuur oli väga kitsas, piirdudes 6 kaubaartikliga (tabel 4). Tööstustooteist on esindatud kolm nimetust: a) paber ja papp, b) tsement ja c) piiritus. Eksporditud kogused, peale piirituse, pole nimetamisväärsed. Ka piirituse suhtes tuleb märkida, et selle eksport (83,4 tuh. tonni ehk 1 667 100 l) ei toonud sisse sellisel hulgal välisvaluutat, nagu loodeti, ja sel lihtsal põhjusel, et odavahinnaline ekspordipiiritus väljus küll Tallinna sadamast, kuid pöördus öö katte all salakaubana Eesti rannikule tagasi.²⁴ Peab märkima, et valitsus tegi mõningaid katseid sellise salakaubanduse takistamiseks. Nii kehtestati kord, mille põhjal laevakapten tagasi tulles pidi esitama tõendavad dokumendid selle kohta, kuhu piiritus pandud. Algul langesidki mõned vastavate dokumentide puudumisel karistuse alla. Hiljem aga leiti spekulantide poolt väljapääs: pärast piirituse realiseerimist uputati laev merel «kõigi paberitega». Vana purjeka hind oli 10—25 tuh. mk., koorma eest saadi aga vähemalt 100 tuh. mk.!

Tsemendil ja a/s. «Lutheri» vineeri- ja mööblivabriku saadustel oluks turgu välismaal, kuid sahkerdajad kaubanduslikes esindustes kulutasid oma aja tulusamatele operatsioonidele toiduainete liinis. Neid puudutas see vähe, et nimetatud tööstuses seisis juba kuude kaupa suured kaubakogused realiseerimise ootel ja eeskätt rahaliste raskuste tõttu oldi sunnitud vabrikuid sulgema.

Vastavalt kujunenud poliitilisele ja majanduslikule sõltuvusele ning spekulatiivsete tehingute võimalustele toimus peamine kaubavahetus Inglismaa, Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaaga.

2. Import ja eksport 1920. aastal

a) Üldine väliskaubanduslik olukord

Interventide täakide abil püsis kodanliku valitsuse väerinne. 1919. a. lõpuks kujunes aga majanduslik olukord niivõrd raskeks ja rahva meeoleolu sõja vastu niivõrd vaenulikuks, et kodanlus ei julgenud revolutsiooniplahvatuse kartusel ühist sõda liitlastega jätkata. Ta oli sunnitud järele andma töötajate nõudmistele lõpetada sõda, kuigi see interventsioonirindesse tekkinud mõra tõttu Inglise, Prantsuse ja Ameerika imperialistidele sugugi ei meeldinud.

²⁴ Salakaubavedu ergutavaks asjaoluks oli «keeluseadus», mille alusel viina ja piirituse müük elanikkonnale ilma arstitäheta oli keelatud.

2. II 1920. a. kirjutati alla rahulepingule Nõukogude Venemaa ja kodanliku Eesti vahel. Sellega seoses kerkib küsimus — milliseks kujunes olukord sõjalt rahule ülemineku aasta lõpuks?

Tööstuslikus tootmises teatas kodanluse propa- ganda-aparaat suurest edust. Nii olevat tootmine 1920. a. jooksul mitmekordistunud, olevat asutatud terve rida uusi tööstusettevõt- teid jne. Tegelikult, nagu nähtub tabelist 5, on mõnede toodete osas saavutatud küll toodangu suurenemist, kuid arvestades 1919. a. kui sõja-aasta väga madalat produktsiooni, pole mingit alust uhkustada selle kahe- või kolmekordistumisega kogu 1920. a. jook- sul. Samal ajal ei või jääda märkamatuks, et mitmetel aladel on tootmine jäänud endisele, 1919. a. tasemele (näit. tsemendi- ja keemiatööstus) või koguni langenud (näit. kalevi- ja linavabri- kuis). Pealegi nähtub tabelist, et statistikal pole oieti midagi esi- tada metallitööstuse alal, mistõttu tööstusliku tootmise ülevaates suurtööstuse võimsamad käitised puuduvad.

Tabel 5

Tööstuslik tootmine 1919. ja 1920. a. suhtarvudes ²⁵

	1919. a. 1913. a. suhtes (%)	1920. a. 1919.a. suhtes (%)
Puuvillavabrikud	12,83	118
Kalevivabrikud	24,18	33
Linavabrikud jämedat riidet	7,25	75
Paberivabrikud paberit	21,3	166
„ tselluloosi	17,03	170
Puumassivabrikud puumassi	36,01	120
Paberossikestade vabrikud	56	100
Toore puu ümbertööt. («Luther»)	8,21	554
Saeveskid	6,03	400
Nahavabrikud	33,82	220
Tsemendivabrikud	2,2	110
Telliskivivabrikud	8,96	225
Lubjavabrikud	4,78	140
Keemiatööstus	17,3	100
Puu ja söe destilleerimise mitmesug. harud	29,38	47,76
Piirituse puhast.	3,21	1350

Metallitööstuse kiratsemisest ja paigaltammumisest annab ülevaate tabel 6, millest nähtub, et tööliste arv metallitööstuses püsis üldiselt 1919. a. tasemel. Mõningane tõus esines puidu-, tsemendi- ja telliskivitööstuses, s. o. tootmisalades, mis baseerusid kodumaisel toorainel.

Põllumajanduses jätkas maareform tigusammude tegemist. Eelistatud järjekorras said maad — ja nimelt juurde — kodanluse ustavamad käsilased kodusõjas. Kogutoodang 1920. aastal ei suuda nimetamisväärselt ületada 1919. a. madalat taset.

²⁵ Kaubandus- ja Tööstusministeeriumi statistikaosakonna andmeil, avaldatud ajalehes «Vaba Maa» nr. 92, 11. IV 1921.

Tabel 6

Töölise arvu liikumine tähtsamates suurtööstuse ettevõtetes kodanliku Eesti algusaastail²⁶

	1913— 1914	1919	1920	1921 1. VII	1922 1. VII
Puidutööstus a/s. «Luther»	2000	203	565	867	547
Tsemenditehas «Port-Kunda»	510	140	335	552	723
„ «Aserin»	802	88	107	284	155
Loksa telliskivivabrik	250	58	75	117	189
A/s. «Silva» lubjatehas Tamsalus	250	11	25		25
Inglise-Balti a/s. laevaehit. ja mehaaniline tehas Tallinnas	5000	242	308	560	859
Tallinna Sadamatehased «Peetritehas» (Noblessner)	1848	—	1304	1011	447
Elektri-meh. tööstus a/s. «Volta»	1250	457	428	428	349
Masinaehituse vabrik a/s. «Franz Krull»	1250	seisis	seisis	18	21
Metallitööstus a/s. «Ilmarine»	450	160	200	287	354
400	144	202	284	258	
Tartu Telefonivabrik, a/s.	200	29	76	90	112
Vagunitehas a/s. «Dvigatel»	1827	391		456	506
Raudtee peatehased Tallinnas	863	764	789	736	655
Tallinna keemiavabrik a/s. «Mayer»	360	215	170	107	99
A/s. Rotermanni jahuveski ja leivavabrik	177	120	88	258	10

Majanduslik desorganiseeritus kajastub riigi finantsilises olukorras. 1920. a. eelarve ja selle täitmine kujunes tähtsamate tulude osas järgmiseks:²⁷

	„Plaan“	Tegelik	Täitm. %
Kokku tuh. mk.	1 404 000	1 210 000	86,4
Sellest: tulumaks	129 189	15 374	11,9
äri- ja tööstusmaks	65 295	39 509	60,5
tempel-, kohtu- ja kantseleimaks	21 913	70 812	323,2
tollirahad	35 000	47 958	137,0
tubaka aktsiis	14 000	18 000	128,6
tuletikkude, jookide, piirituse ja eetri aktsiisid	245 708	395 000	160,7
kaubandus- ja tööstusettevõteted	455 533	261 502	57,4

²⁶ «Eesti Statistika», 1923, nr. 12. Tabelisse on pandud võrdluseks andmed ka 1921. ja 1922. a. kohta.

²⁷ Väljavõtete põhjal 1921. a. I poole ajalehtedest.

Tabelist nähtub selgelt kapitalistliku majanduse plaanide eba-realsus. Tegelikud tulud kaubandus-tööstusettevõttele moodustasid plaanilistest ca 57%. Puudujääk tulenes asjaolust, et ei suudetud tootmist viia sellisele kõrgusele, mis oleks moodustanud $\frac{1}{3}$ ennesõjaaegsest võimsusest (nagu oli loodetud). Rahva vaesust iseloomustab tulumaksu plaani täitmine umbes 12% ulatuses. Tunduvat ületamist esines aktsiisides ja tollimaksus. Viimane nähtus kannab väliskaubanduse bilansi suhtes negatiivset iseloomu — imporditi eeldatust rohkem.

Eelarve tasakaalustamiseks jätkus rahamärkide emissioon, mis süvendas inflatsiooni. Suutmata organiseerida sisemisi reserve majanduslikuks ülesehituseks, orienteeruti välislaenudele ja väliskapitalile. 1. jaanuariks 1921. a. tõusid välislaenu riigi suuruse ja majandusliku kande võime suhtes kolossaalse summani — 6 548 489 948,1 Eesti margani.²⁸ Allikate suhtes oli laen järgmine²⁹:

Laenu andja	Rahaühik	Summa	Eesti markades
Ameerika Ühendriigid	dollar	12 213 377,88	4 494 523 059,8
Ameerikale maksmata %%	„	1 606 810,55	591 306 282,4
Ameerika abiandmise komitee	„	1 793 086,00	659 855 648,00
„ maksmata %%	„	233 481,21	85 921 085,3
Inglismaa	naelst.	251 000,00	385 285 000,00
Prantsusmaa	frank	10 000 000,00	297 500 000,00
Taani (Ameerika abiandmise komitee kaudu)	Taani kroon	463 930,24	34 098 872,6
			6 548 489 948,1

Seega juba 1920. a. lõpuks oli kodanlik Eesti Ameerika, Inglismaa ja Prantsusmaa võlaorjuses. Sellele täienduseks tehti ulatuslikke ettevalmistusi eeskätt Inglise kapitali impordiks — hingitseva tööstuse mahamüümiseks väliskapitalile. Saksamaa raske koorem reparatsioonide ja sisemiste majanduslike ning poliitiliste segaduste näol sundis teda Eesti koloniseerimisest kapitali abil esialgu kõrvale jääma, kuid mitte täiesti: ta hakkas vallutama positsioone panganduses, saavutades 1921. a. lõpuks aktsiate omandamise teel seda, et kolm suuremat panka olid faktiliselt Saksa pangad.

Kodanlik valitsus nägi välisvaluutas oma elu eliksiiri, kuid valuutat kasutada ta ei osanud. Kõnelemata kaubanduslikust tegevusest otseselt, tuleb öeldu tõenduseks märkida paari asjaolu:

²⁸ Arvestatud 26. dets. 1920. a. kursil.

²⁹ «Eesti Statistika», nr. 1—2, 1922, lk. 206.

1) Eesti sai Nõukogude Venemaalt rahulepingu põhjal 15 milj. kuldrubla³⁰, mille viimane täpselt ja õigeaegselt üle andis. Sellest müüdi 1920. a. septembris 5 milj. kuldrubla Inglismaale 700 000 Inglise naela eest. Saadud raha kulutati peamiselt valmis- saaduste impordiks.

Pealegi ei saadud kätte 700 000 naela, vaid palju vähem, sest osa kullast (3—5 milj. Emk. väärtuses) «kadus» laevalt.³¹

Seega ostis valitsus kulla eest valmistooteid olukorras, kus Eesti Pank ei omanud margale küllaldast kullakatet. Selline nähtus ei tulenenud loomulikult niivõrd kodanlike majandus- ja riigi- meeste oskamatuses, kuivõrd just püüdest kiiresti rikastuda riigi ja rahva arvel mustade ja salajaste tehingute teel.

2) Samal ajal kui valitsus pidas jahti naelsterlingeile, kui terve maksebilansi väljaarendamise poliitika asemel aeti valuuta- püüdmise poliitikat, «ei näinud» ta liikmed kaua aega, kuidas spekulandid Eestis valuutat miljonite viisi kokku ostsid ja seda diplomaatlikes pakkides Saksamaale vedasid. Valuuta hankimisel abistasid spekulante kohalikud pangad, eriti Scheeli pank.³²

Taolisel majanduslikul taustal pole midagi imestada, et töö- lised pidevalt nurisesid, streikisid ja palka juurde nõudsid. Eesti sai kuulsaks oma madala elatustasemega, kusjuures tööliste töö- tasu oli alla elatusmiinimumi. Nii oli töötasude ja elatusmiini- mumi vahekord 1920. a. juunis järgmine:

elatusmiinimum	— 2020.72 mk.
palga alammäär kuus:	
a) lihttöölisel	— 1571 mk. (s. o. 75%)
b) oskustöölisel	— 1729 mk. (s. o. 85,5%).

Kui töölisel nõudsid palkade tõstmist ca 6000 margani kuus, siis pistis kodanlik ajakirjandus hurjutama, nimetades nõudmist elatusmiinimumi põhjal absurdseks ja kommunistlikuks propa- gandaks. Tegelikult olid tööliste nõudmised täiesti põhjendatud ja tagasihoidlikud, sest toiduaineid ja teisi vajalikke elatusvahen- deid polnud üldreeglina võimalik saada elatusmiinimumis arves- tatud hindadega.

Tööliste palgad olid niivõrd naeruväärselt madalad, et kodan-liku ajakirjanduse andmeil ameeriklased korra päris tõsiselt kavat- senud Eestist laevu tellida: tööstuse madalamat tehnilist varus- tatust Eestis ja toormaterjali vedu Ameerikast siia peaaegu kom- penseerisid vahed töötasudes.

Elanikkonna äärmise viletsuse iseloomustamiseks toome veel ühe näite: vastav ankeet 1920. a. novembris selgitas, et Eestis

³⁰ See tõstis tunduvalt Eesti marga kurssi.

³¹ Et «uurimise» käigus süüdlasi «ei leitud», siis sunnib see oletama mõne valitsusliikme osavõttu kultivargusest.

³² «Vaba Maa» nr. 229, 7. X 1920.

oli 107 671 abitarvitajat last, nendest $\frac{1}{3}$ linnades ja $\frac{2}{3}$ maal.³³ Abivajajaist pidas hoolekanne ülal ainult 2009 last.

b) Väliskaubanduse käive 1920. a.

Seoses sõjaolukorra lõppemisega toimus väliskaubandusliku tegevuse elavnemine. Kogukäive tõusis 1171,8 milj. margalt 1919. a. 2623,6 milj. margale 1920. a. (tabel 2, lk. 9), s. o. umbes kahekordseks (223,8%). Tõus naturaalkujul oli veelgi suurem, nimelt 277,5%. Ekspordi dünaamika oli impordist kiirem, kuid bilansi passiivsust see kaotada ei suutnud — import ületas ekspordi 166,8 milj. margaga.

Kodanliku valitsuse «plaanis» aga oli impordi ja ekspordi vahekorrd nähtud ette hoopis teistsugusena. Nii pidi import olema 3 290 000 naelsterlingit ja eksport — 3 825 000 naelsterlingit.³⁴

Arvestades need näitajad 1920. a. märtsi margakursi alusel («plaanis» avaldamise aeg) ümber Eesti markadeks (1 naelsterling = 310 Emk.) pidanuksid arvud olema järgmised:

import — 1019,9 milj. mk. (oli tegelikult 1395,2 milj. mk.),
eksport — 1185,8 „ „ („ „ 1228,4 „ „).

Seega käibebilansi tasakaalustamisest aktiivses suunas ei tulnud midagi välja. Hiljem kodanlikud majandusmehed «leidsid» sellele põhjenduse, väites, et ülesehitamise ajajärgul väliskaubanduse bilanss pidavatki olema passiivne. Selles seisukohas oli omajagu tõde, sest see argument tõendab loobumist endisest tootmisstruktuurist ja üleminekut agraarsole suunale ühes piiratud väikeja kesktööstusega kas imporditava või kohaliku tooraine baasil.

Nelja põhirühma läbilõikes (tabel 3, lk. 9) oli toiduainete import 1919. aastaga võrreldes märksa langenud, kuid ületas siiski sama kaubarühma ekspordi. Toorainete ning pooltoodete ja valmissaaduste rühmad suurenesid nii impordis kui ka ekspordis, kusjuures ekspordis valmissaaduste naturaalnäitaja ületas toiduainete oma. Ekspordis ületasid toorained ja pooltooted valmissaadusi rohkem kui kahekordselt. Impordis hõlmasid valmissaadused üle $\frac{1}{3}$ impordist.

Need oleksid esialgsed märkmed käibe struktuuri kohta. Kuid tõsiseid järeldusi nende andmete alusel teha ei saa, sest 1) näitajate naturaalne vorm³⁵ ei võimalda õiget võrdlust, 2) 1920. aasta väliskaubandusliku käibe struktuur ei saanud lubadesüsteemi eksisteerimise tõttu kujuneda vabalt, 3) majanduse arengus oli veel tunda tugevat üleminekuperioodi mõju, mistõttu struktuuris

³³ «Vaba Maa» nr. 270, 25. XI 1920.

³⁴ «Vaba Maa» nr. 51, 4. III 1920. Iseloomustav on väliskaubanduse käibe väljendamine välisvaluutas (marga kurss oli väga ebastabiilne).

³⁵ Struktuuri osas kodanlik statistika oma puudulikkuse, kuid ka hindade tugevate muutuste tõttu ligemaid andmeid rahalises näitajas 1919. ja 1920. a. kohta ei toonud.

võis olla juhuslikkuse momenti, ja 4) käibe käsitlus ainult nelja põhirühma valgusel ei kõnele struktuurist kuigi selget keelt.

Käibe struktuuri kohta naturaalkujul võib tabeli 4 (lk. 11) põhjal teha mõningaid täpsemaid järeldusi.

Impordi struktuuris olid ikka veel tugevasti esikohal toiduained (ca 38% impordist), kusjuures sool moodustas umbes 50% toiduaineist. Võrreldes 1919. aastaga vähenes teravilja ja jahu import ca 10 kordselt, mis on seletatav teraviljatoodangu kaubalisuse mõninga suurenemisega omamaises põllumajanduses.

Järgmisel kohal impordis olid 28,5%-lise osatähtsusega kivisüsi, petrooleum ja mitmesugused muud küttematerjalid, samuti õlid ja määrdained. Ainuüksi kivisüsi andis impordis ca 13 260 tonni, moodustades toorainete ja pooltoodete rühmast (suurus 21 843 tonni) üle 60%. Seega on selge, et toorainet Eestis töötlemiseks imporditi väga piiratud. Tähtsamatena esinesid raud ja puuvill, kuid, nagu tööstuse iseloomustuses märkisime, mittekülmaldastes kogustes.

Valmistootest olid tähtsaimad väetusained, petrooleum, põllutöömasinad ja -riistad ning mitmesugused muud masinad. Kui nendest kahe esimese aine import oli majanduslikult põhjendatud, siis põllutööriistade osas (mida imporditi ca 2206 tonni) näitasid kalkulatsioonid ja katsed, et kodumaine metallitööstus vastava kohandamisega oli võimeline tootma vähemalt sama hinna ja kvaliteediga tooteid. Ent selle asemel, et kodumaist tootmist elavdada, laskuti kergemeelselt ja järeleandlikult lääneriikide töösturitele meelepärasele valmissaaduste importimisele. Taoline kaubanduspoliitika muidugi raskendas põllumajanduse varustamist tööriistadega ja lõi aluse põllumajanduse mehhaniseerimise mahajäämusele. Muudest masinatest imporditi mõningal määral transpordivahendeid ja tööstusseadmeid väike- ja kesktööstuse jaoks, kuid viimaste osas ulatuses, mis ei katnud amortiseerumist.

Impordi struktuuris puudus õieti igasugune läbimõeldud kava ja rahvamajanduslik ettenägelikkus (mis kapitalistliku majanduse puhul on lõpuks endastmõistetav) Näiteks pidi imporditama:

teravilja	1220,0	tuh. puuda	(imporditi	132,3	tuh. puuda),
suhkrut	73,2	„ „	(„	113,1	„ „),
soola	976,0	„ „	(„	1103,3	„ „).

Edasi on iseloomustav, et lubadesüsteemi (valitsuse kontrolli) olukorras maa ututati üle markiseti ja muu tühja-tähjaga, samal ajal aga puudus nafta viljapeksuks ja tööstused seisid tooraine puudusel; imporditud seemned jõudsid kohale pärast külvi, jne.³⁶ Ühtlasi jätkus nähtus, et valitsuse monopolid suhkrule, soolale, kohvile tegelikult suurendasid spekulatsiooni. «Erkat» ja sõjaväe varustusvalitsus kui peamised riiklikud organid väliskaubandus-

³⁶ Väljavõtete põhjal ajalehtedest.

likus tegevuses olid suurimad spekuleerijad ja rahva vara pillajad. Ebakvaliteetsete tarbeainete lood olid sageli seoses just nendega.³⁷

Pikast kuritegude sarjast puudutame ligemalt ühte skandaalsemat, mis avalikkusele sai tuttavaks «veriste sinelite» loo nime all. Lugu oli lühidalt järgmine.

Üks suurkapitalistidest Puhkidest, olles 1920. aastal «Erkat'i» agendiks Londonis, ostis firmalt Williams & Co sõjaväele riidevarustust, mis ei vastanud lepingus märgitud kaubaproovidele. Esemed olid katkised, määrdunud, vereplekkidega, väikesed ja muude puudustega. Enam-vähem korras oli ainult 15%.³⁸ Tellitud 50 000 komplektist jõudis Puhk Tallinna saata 20 000 komplekti, enne kui kuritegu avastati ja leping tühistati. Imelik on sealjuures see, et asi tuli kohtulikule arutusele alles 1929. aastal ja seda just avalikkuse surve. Paar erakonnalehtegi, rääkimata tööliste häälkandjaist, olid varem korduvalt sellele ja mõnele muulegi Puhki tehingule tähelepanu juhtinud, kuid esialgu tulemusteta (kui välja arvata ähvardused Puhki poolt süüdistajaid «au haavamise eest» vastutusele võtta, mida ta «Päevalehe» suhtes tegigi).

Et tehing aastaid hoidis töötajate meeli ärevil, siis avalikkust kartes ja teda rahustada püüdes tegi kodanlik kohus erandi mitmete analoogiliste nähtuste reas ja mõistis Puhki käest kahjude katteks riigile ca 267 000 krooni, kuigi tegelik kahju oli ligi 448 000 kr. Nagu oli üldine suurpetturite puhul, ka seekord süüdlast vanglasse ei pandud.

Et siin oli tegemist sihiliku isikliku kasu saamisega ja omavahelise kokkumänguga Puhki ja firma vahel, nähtub juba sellest, et lepingu põhjal oli ostjal (Puhkil) õigus kaupa Inglismaal kontrollida. «Alibi» saamiseks Puhk aga siirdus parajaks ajaks mandrile puhkusele

Olgu märgitud, et Puhkide nimega oli seotud ka rida välja-veokeelu rikkumisi juba 1919. aastal, kusjuures «spetsialiteediks» olid peamiselt kompevid ja sigurid.

Kuid seoses impordi struktuuriga lubatagu veel üks näide «riiklikust ülesehitustööst»: «humaansuse ja kristliku inimarmastuse» nimel (tegelikult ameerikaliku propagandavõttena uute turgede vallutamiseks) imporditi mõningates kogustes Ameerika abi kingituste näol puudustkannatajaile.³⁹ Ka Kuressaarde⁴⁰ suunati selliseid pakikesi, kusjuures suur osa nendest jagati välja — kohalikele parunitele, kes neid edasi müüsid. Asja avalikuks tulek

³⁷ Tuleb teatava imestusega märkida, et ametlikult ei loetud «Erkati» juhtivaid töötajaid riigiametnikeks («Riigi Teataja» nr. 175/176, 1920, lk. 1394). Nähtavasti oli seda valitsuse tõlgendust (1920. a. septembrist) vaja anda valitsuse vastutamatus saavutamiseks «Erkati» mahhinatsioonide suhtes.

³⁸ «Päevaleht» nr. 60, 3. III 1929.

³⁹ Koosnesid peamiselt Ameerika kapitalistide kantud riideist.

⁴⁰ Nüüdne Kingisepa.

tekitas rahvas nii suurt viha, et tänavad täitusid ärritunud inimestega. Politsei ei julgenud välja ilmuda. Ehmunud valitsuse esindajad telegrafeerisid nõuküsimiseks Tallinna.⁴¹

Ekspordi struktuuris olid tähtsamad: kartul (1587,0 tuh. puuda; vt. tabel 4, lk. 11), metsamaterjal, linad-takud, paber ja papp, paberi tooraine, tsement, piiritus, vineer ja tekstiilkaup. Väljaveetavate toodete nimistu on 1919. aastaga võrreldes pikenenud, kuid endiselt silmapaistev on toorainete ja pooltoodete domineerimine. Valmistootest on nimetamisväärsed ainult piiritus, tsement ja osalt tekstiilkaup (millest suur % oli siiski pooltooteid lõnga jm. näol) Seega kajastub ekspordis täiesti toorainet ja pooltooteid andva maa iseloom.

Ekspordi korraldamisel ei lähtunud ratsionaalseist kaalutlustest. Nii tegutses valitsus metsamaterjalide ekspordis täiesti röövmajanduslikult, jätkates sõjaperioodil niigi kokkukuivanud metsamassiivide mahavõtmist ulatuses, kus metsa juurdekasv jäi kaugelt maha raiest.

Teine näide. Kartulite ekspord 1919/1920. a. vahetusel, eriti 1920. aasta varakevadel, oleks võinud olla palju ulatuslikum. Nõudmine välisturul oli soodne, kartulisaak ületas sisemaised tarvidused. Kuid valitsus piiras väljavedu, mistõttu 1920. a. kevadel mädanesisid suured kogused kartuleid ja veeti talupoegade poolt metsa. Mõisates hävitati sadu tuhandeid puudasid kartuleid. Piirituse- ja tärklietööstuse võimsust ülejääkide töötlemiseks ei tõstatatud.

Kolmas näide. Anti lubasid toornahkade väljaveoks, samal ajal tundis neist puudust kodumaine nahatööstus.

Väliskaubanduslik käive riikide lõikes. Väliskaubanduslike sidemete kujunemine sai tugeva tõuke rahupeingu sõlmimisega Nõukogude Venemaaga. Mitmesuguste kapitalistlike maade valitsuste esindajate ja töösturite või nende käsilaste «ekskursioonid» ja tutvumisreisid Eestisse olid õige sagedased. Oli ju iga kapitalistlik riik, iga tööstus, iga tööstur suuremal või vähemal määral koormatud turuküsimuse murega. Senini tohutuid kasumeid toovat sõjakonjunkturi ei suudetud säilitada ka interventsiooniga Venemaale. Siseturg oli elanikkonna ostuvõime äärmise piiratud tõttu tootmise potentsiaali suhtes kitsas, väliskaubanduslikud sidemed aga pika sõjaperioodi jooksul katkenud. Nüüd pidi ruttama.

Kodanlik valitsus Eestis oli sellisest huvist Eesti vastu väga meelitatud ja avas taoliste külalistele ukсед pärani. Laenude ja majandusliku «abi» töötamise baasil kujunesidki väliskaubanduslikud sidemed, milles Eestile oli põhiliselt ette nähtud võtta vastu tööstuskaupu-valmistooteid ja anda tooraineid või pooltooteid kohaliku tooraine baasil.

⁴¹ «Vaba Maa» nr. 166, 28. VII 1920. Küsimuse lahendust ei õnnestunud autoril selgitada.

Esimese kaubalepingu sõlmis valitsus Inglismaaga (20. juulil 1920. a.) Sealsed kapitalistid olid Eesti majanduslikust vallutamisest huvitatud kahel peamisel eesmärgil: 1) kindlustada Eesti näol endale välisturgu; 2) kindlustada endale kaubanduslike sidemete pidamine Venemaaga üle Eesti. Et Eesti valitsus oli Inglismaast juba laenu tõttu majanduslikus sõltuvuses (mida kavatseti laenude näol veelgi suurendada), siis see esimene kaubaleping kujunes Eestile ebasoodsaks, õigemini orjastavaks. Nimelt sõlmiti leping enamsoodustuse alusel, millest kasu sai eeskätt ja ainult Inglismaa. Nii anti lepingu põhjal õigus Briti alamaile asuda Eestisse, siin äri ajada, tööstusi asutada jne. Seega oli Inglismaale garanteeritud Eesti suhtes eelistatuim olukord, mis välisriigil võib üldse olla. Mõningaid vastuõigusi omas Eestigi, näiteks Eesti alamatele õiguse Inglismaal tööstusi asutada (!)⁴² jne. Kuid taolised «õigused» olid lihtsalt absurdsed, lepingu orjastavat iseloomu maskeerivad klauslid rahva petmiseks.

Kuigi see jäi 1920. a. Eesti esimeseks ja viimaseks kaubalepinguks, toimus kaubanduslik läbikäimine juhuslike tehingute alusel mitme riigiga.

Impordis olid koguseliselt peaaegu võrdselt esikohtadel Inglismaa ja Saksamaa (vastavad arvud olid 1419,3 ja 1603,5 tuh. puuda). Ekspordis seevastu oli Inglismaa teistest kaugel ees, hõlmates ca 45% ekspordist. Saksamaa oli umbes 4%-ga üsna tagaplaanil. Impordis olid veel silmapaistvamad Rootsi, Ameerika Ühendriigid, Norra, Taani ja Soome, ekspordis — Nõukogude Venemaa, Soome, Rootsi.

Inglismaalt imporditi eeskätt kivisütt, tekstiilkaupu ja metallitööstuse tooteid, Saksamaalt — metallitööstuse tooteid, keemiasaadusi jt. Vastu anti: Inglismaale — eeskätt metsamaterjale, Saksamaale — peamiselt toiduaineid.

Majanduslikud sidemed Nõukogude Venemaaga ja transiit. Rahulepingu artiklis XVI (esimese lisa p. 2) on muuseas öeldud, et «lepinguosalised on nõus algama võimalikult kiiresti peale selle rahulepingu ratifitseerimist läbirääkimisi kaubalepingu saavutamiseks».⁴³ Edasi nähti rahulepingus ette, et majanduslike sidemete sõlmimisel võetakse aluseks «enamsoodustamise tingimus oma riigi territooriumil teise lepinguosalise kodanikkude, kaubanduse-tööstuse ja rahaasjanduse ettevõtete ja ühisuste, laevade ja nende koormate, maapinna toodete, põllumajanduse ning tööstuse saaduste kohta, samuti ka oma kaupade välja- ja sisseveo suhtes teise lepinguosalise territooriumile».⁴⁴

Järelikult olid loodud soodsad alused kaubavahetuseks Nõukogude Venemaaga. Rahulepingu mõlemapoolne ratifitseerimine

⁴² «Riigi Teataja» nr. 153/154, 1920, lk. 1220—1224 materjalide põhjal.

⁴³ Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel, Tartu, 1920, lk. 14 (lisa I, p. 2).

⁴⁴ Sealsamas, lisa I, p. 2^a.

toimus kiiresti, kuid mida veel 1920. a. lõpuks polnud, see oli kaubaleping. Ometi oli selle vastu huvi mõlemapoolne ja vastastikuse kasulikkuse võimalustega. Nõukogude Venemaad huvitasid eeskätt Eesti tekstiilitööstus ja vaguniehitustehase tegevus, kuid ka Eestist saadavad põllumajandussaadused. Eesti oleks saanud Nõukogude Venest tooraineid tellimuste täitmiseks ja mitmesuguseid muid tooteid, ka kulda, mille järele kodanlik riik tundis pidevat janu. Olukorra paremaks mõistmiseks tuleb märkida, et 1920. a. I poolel puudusid Nõukogude Venemaal ametlikud majanduslikud sidemed kapitalistliku Euroopaga. Seetõttu oli Nõukogude Venemaa ausast ja tihedast majanduslikust koostööst Eestiga veelgi rohkem huvitatud.

Mida tegi aga kodanlik valitsus? Selle asemel, et kasutada erakordselt soodsat olukorda oma majanduse ülesehitamiseks ja elanikkonna olukorra parandamiseks majandusliku koostöö kaudu Nõukogude Venemaaga, peeti jahti naelte ja dollarite peale, et nende eest lääne poolt midagi osta. Nimelt just «midagi», sest sageli oli kaup alaväärtuslik, ost majanduslikult põhjendamatu ja tihti teostatud igasuguste kahtlaste vaheltkauplejate vahendusel. Kaubavahetus idanaabriga toimus täiesti juhuslikult, üksikute igakordsete läbirääkimiste alusel, kusjuures kodanliku Eesti valitsus tavaliselt hoidus kõrvale, andes kaubanduslike operatsioonide teostamise eraisikute kätte. Sellega sigines kaubanduslike tehingute juurde spekulante, mis äratas Nõukogude valitsuse umbusaldust ja sundis tedagi tagasitõmbumisele.

Eesti kodanlikus ajakirjanduses valitses pidevalt laim ning mõnitav ja ironiseeriv toon nõukogude võimu vastu, mis oli kaudne vaenulikkuse avaldus Eesti valitsuse poolt. Nõukogulikult mõtlevate, isegi venemaasõbralike kodanike suhtes rakendati survet, repressioone ja tagakiusamist. Sellega sihilikult takistati tihedamate ja sõbralike suhete kujunemist kahe valitsuse vahel. Püüti süvendada isolatsiooni, õhutada vaenu, et sel teel takistada progressiivsete ideede levikut Eestis.

Avalikult ja otseselt kodanlik valitsus oma poliitikat Nõukogude Venemaa suhtes väljendada ei saanud, sest see oleks sise-mist kriisi järsult süvendanud. Seetõttu kasutati varjatuid võtteid. Majanduslike sidemete kujundamisel seisnesid need viivitamistes, läbirääkimiste kunstlikus venitamises jne., kusjuures süüdlaseks püüti tembeldada Nõukogude valitsust. Ometi täitis viimane piinliku täpsusega endale võetud rahvusvahelisi kohustusi, mis on olnud alati Nõukogude valitsuse välispoliitika üks põhiprintsiipe. Seda oli korduvalt sunnitud tunnistama isegi kodanlik ajakirjandus (näiteks 15 milj. kuldrubla üleandmisel, vaguniringe korraldamisel jt.). Samuti oli kodanlikule valitsusele Eestis selge, et majanduslike lepingute sõlmimisel Nõukogude Venemaa ei ignoreeri partneri huvisid ega loobu vastastikuse kasulikkuse printsiibist.

Majandusliku koostöö varjatud saboteerimist kodanliku Eesti

valitsuse poolt iseloomustab kujukalt Nõukogude Venemaa vedurite remontimise organiseerimine Tallinnas. Tööpuuduses olev «Dvigatel» ja teised metallitööstused oleksid Venemaalt võinud saada sadu vedureid remondiks, mis oleks pikemaks ajaks kindlustanud tööd sadadele töölistele. Avalik äraütlemine olnuks enesetapmine, uus kodusõda vahest juba teistsuguste tulemustega. Interventsiooni ja kodusõja lõpetamist Venemaal nõukogude võimu kasuks tuli aga takistada. Siis leitigi põhjusi kokkuleppe sõlmimise viivitamiseks küll hinna, küll toormaterjali, küll remondi tähtaja küsimuses. Kui Nõukogude valitsuse vastutulelikkusega kõik taolised takistused olid lõpuks kõrvaldatud ja kokkuleppe sõlmitud esialgselt ca 300 veduri remontimiseks, siis selgus, et toormaterjali transportimiseks pole Eestil anda küllaldasel arvul vaguneid (lepingu põhjal pidi transport toimuma Eesti vee-veerkoosseisuga). Nii alustatigi tööd suurte viivitustega ja ainult üksikute vedurite juures.

Esitatu selgituseks tuleb lisada, et Eesti vagunipark töötas tavaliselt tugeva alakoormatusega. Kuid nüüd äkki leiti olevat vajalikuma neid saata opteerunud vedama.

Seoses opteerimisega peab puudutama veel üht joont kodanliku valitsuse poliitikas. Nimelt oli rahulepingu põhjal ette nähtud opteerumine, kuidugi vabatahtlikkuse alusel. Kuigi võis eeldada pidevat tööpuudust, saadeti Venemaale terve rida agente sealsete eestlaste seas kihutustööd tegema opteerumise kasuks.⁴⁵ Kodusõja keerises orienteerumise kaotanud inimestest paljud kirjutasidki valmis vastavad sooviavaldused, kuid hiljem ca $\frac{2}{3}$ nendest loobus.

Taalise majandus- ja kaubanduspoliitika baasil jäi Eesti import ja eksport Nõukogude Venemaa suunas tagasihoidlikuks. Nii imporditi Venemaalt 1920. aastal 9,1 tuh. puuda ja eksporditi 1299,5 tuh. puuda.⁴⁶ Ekspordis olid tähtsal kohal toiduained ja paberitööstuse tooted. Viimase rühma kohta peab ütleva, et Eesti paberitööstuse täisvereline tegevus oli mõeldav ainult Venemaa turu olemasolul.

Tunduvalt elavam tegevus oli 1920. a. transiitkaubanduses. Selle korraldamiseks näis Eesti valitsusel jätkuvat huvi ja tahtet. Tallinna ja Paldiski sadamas tehti transiitkäibe suurendamise eelduste loomiseks ulatuslikke kohandamistöid. Majanduslikus mõttes on selline hool arusaadav: laevadele, sadamatele ja raudteele jätkub tööd, laekub sissetulekuid ja valuutat. Eesti kujuneb teataval määral kaubanduslikuks keskuseks Lääne-Euroopa ja Nõukogude Venemaa vahel. Kuid et selline majanduspoliitika

⁴⁵ Siin taotles kodanlus ilmselt töötute reservarmee suurendamist, et pidada edukamat võitlust kasumite tõstmiseks palkade alandamise arvel.

⁴⁶ Teiste andmete järgi eksporditi 1255,7 tuh. puuda (vt. tabel 7, lk. 26). Spekulatsiooniga seoses osa läänest Eestisse imporditud kaupadest läks Eesti eksportkaubana Venemaale. Selline nähtus esines eriti toiduainete puhul.

tundub vasturääkivana varemöeldule, siis olukorra selgitamiseks tuleb viidata paarile olulisele momendile: esiteks ei julgenud kodanlik valitsus oma vabariigi eksisteerimise huvides Venemaalt täielikult võtta Peeter Suure loodud «akent» Euroopasse, teiseks oli kodanliku Eesti «välistugi» Inglismaa huvitatud kaubanduslike sidemete pidamisest Venemaaga ka Balti mere ja ühtlasi Eesti kaudu. Pealegi oli Eesti kohustatud täitma rahulepingus fikseeritud sätteid transiidi korraldamiseks.

Transiitkäive 1920. aastal ulatus 1709,2 tuh. puudani, sellest Venemaale 1494,8 tuh. puuda ja Venemaalt ca 215,0 tuh. puuda.⁴⁷ Seega hõlmas Nõukogude Venemaa kogu Eesti transiidi, kusjuures transiit Nõukogude Venemaale üle Eesti moodustas 28,6% tema sisseveost⁴⁹ (transiidi struktuuri kohta vt. tabel 7). Kui Venemaa impordist lahutada käive Murmanski kaudu, mis oli ca 2 milj. puuda, siis ülejäänust moodustas Eesti transiit 76%, milline näitaja on küllaltki tähelepanev

Tabel 7

Eksport ja transiit Nõukogude Venemaale 1920. a.⁴⁸
(tuh. puudades)

	Eksport	Transiit	Kokku Eestist	Nõukogude Venemaa üldine sissevedu
Toidu- ja maitseained	877,6	198,4	1076,0	1211,6
Saadused loomariigist	—	85,4	85,4	99,9
Puit ja puidutööstuse tooted, taimed ja seemned	30,2	0,5	30,7	46,3
Paber, trükitöö- ja kirjutusmaterjal	346,6	29,6	376,2	519,7
Tekstiil- ja riidekaubad	—	125,2	125,2	106,1(?)
Metallkaubad, metallid, masinad ja instrumendid	0,9	787,5	788,4	760,3(?)
Kivid, mullad ja nende saadused	—	22,3	22,3	21,4(?)
Kütteained, söed, õlid, rasvad	0,3	80,0	80,3	2270,0
Keemiakaubad	0,0	120,6	120,6	124,2
Muud kaubad	0,0	45,4	45,4	63,2
	≈ 1255,7	≈ 1494,8	≈ 2750,5	≈ 5223,4

⁴⁷ «Eesti Statistika» 1922, nr. 1 — 2, lk. 138, 141.

⁴⁹ Eesti eksport Venemaale moodustas Nõukogude Vene sisseveost 24%, seega on need kaks näitajat peaaegu võrdsed. Kuid rahaliste näitajate vahe oleks suurem — transiidi kasuks. Huvitav on siiski märkida, et kokku andis Eesti (Eesti eksport + transiit Venemaale) 52,6% Nõukogude Vene sisseveost.

⁴⁸ «Eesti Statistika», 1922, nr. 1 — 2, lk. 141 andmeil. Nagu tabelist nähtub, on andmed kohati vasturääkivad.

Kodusõja- ja rahuajale ülemineku perioodi vaatlusest nähtub, et väliskaubandus oli ulatuselt väga tagasihoidlik ja juhusliku iseloomuga. Olukorda arvestades tuleb seda üldjoontes lugeda mõistetavaks. Ühtlasi peab aga märkima, et juba sel perioodil ilmnes väliskaubanduses jooni, mis olid sellele omased kogu kodanliku Eesti eksisteerimise jooksul. Eeskätt tuleb vihjata teatavatele sümptomidele käivate struktuuris.

Peale nimetatutu tuleb perioodi väliskaubanduse iseloomustavamateks joonteks märkida järgmisi nähtusi.

1. Sõltuvus Lääne imperialistidest ja selle süvenemine.

2. Ohjeldamatu spekulatsioon rahva viletsuse arvel, kusjuures sellest võtavad aktiivselt ja karistamatult osa nii oma- kui ka välismaised ärimehed.⁵⁰

3. Kapitalistidest ja nende mõtteosalistest koosneva riigiaparaadi tegevus väliskaubandusega seotud küsimustes kiire isikliku rikastumise eesmärgil; rahva, ühiskonna huvide allutamine isiklikele huvidele.

4. Kindla, sihipärase, läbimõeldud, rahvamajanduslikult terve kaubanduspoliitika puudumine; käibe kujunemine rea stiihiliste tegurite mõjustusel, õigemini — maksimaalsete kasumite saamise ja jõukama kodanluse kapriisete soovide rahuldamise eesmärgil.

5. Hea tahte puudumine majanduslikuks koostööks Nõukogude Venemaaga, õigemini, Nõukogude Venemaa ignoreerimine.

Kõik need nähtused esinesid väga kurva majandusliku olukorra tingimustes, mistõttu nende inetu pale kerkib esile eriti reljeefselt.

Saabunud 14. XII 1957.

⁵⁰ Täpsustuseks tuleb märkida, et karistamist siiski esines, kuid peaaegu eranditult ainult väiksemate spekulantide suhtes (vt. Asutava Kogu 1920. a. III istungjärgu protokoll nr. 109, lk. 473). Nii andis riigikontroll kohtu alla: 1919. a. 20 ametnikku, 1920. a. — 28 ametnikku (Asutava Kogu 1920. a. V istungjärgu protokoll nr. 164, lk. 459 — 460). Nende kuritööd olid aga suhteliselt väikesed.

ВНЕШНЯЯ ТОРГОВЛЯ БУРЖУАЗНОЙ ЭСТОНИИ В 1919—1920 г. г.

Х. Паутс

Резюме

Эстонская ССР достигла за короткий срок больших результатов в хозяйственном строительстве. Определяющим фактором этих успехов является разностороннее взаимное сотрудничество Эстонской ССР с другими братскими республиками.

В условиях социализма такие экономические связи вполне закономерны. Однако совсем недавно — после Первой мировой войны — эстонский народ вынужден был строить свои хозяйственные отношения на совсем других началах.

Во внешней торговле 1919 года нужно прежде всего отметить то, что буржуазное правительство вынуждено было обратиться к внешней помощи. У буржуазии отсутствовали как хозяйственная, так и внутривластная база для ведения войны, поэтому зависимость от западных империалистов наметилась сразу с первых дней существования буржуазного правительства. Буржуазное правительство унаследовало от царской России довольно развитую крупную промышленность, которую, однако, нельзя было использовать во время войны. Тяжелая промышленность, особенно металлургия, базировалась на привозном сырье, а Россия, как сырьевая база, теперь отпала, и связи с Западной Европой по различным причинам (малотоннажность кораблей, дефицитность сырья и отсутствие валюты) не были в достаточной мере налажены. Положение в сельском хозяйстве было не лучше. Закон рабоче-крестьянского правительства о национализации земли был отменен и заменен реакционной аграрной реформой, с проведением которой медлили. Страна, ранее вывозившая сельскохозяйственную продукцию, вынуждена была теперь сама ее импортировать.

В условиях экономической разрухи буржуазное правительство искало выхода в импорте на базе внешних займов. Займы нужны были для вооружения, чтобы внести свой вклад в борьбу с диктатурой пролетариата в России. С целью подчинения торговли интересам фронта и диктатуры буржуазии, правительство сосредото-

точило управление и регулирование внешней торговли в своих руках. Экспорт и импорт важнейших товаров являлись монополией государства. Для вывоза и ввоза остальных товаров частным торговцам были выданы лицензии.

Внешняя торговля в 1919 году имеет следующие черты:

1) невысокие показатели оборота, импорт превышает экспорт вдвое;

2) в импорте доминируют продовольственные товары (93%). т. к. буржуазное правительство было не в состоянии прокормить население бывшей аграрной страны;

3) импорт многих необходимых товаров (сырье, одежда, удобрения) был ограничен возможностями правительства; экономическое единство с Россией было нарушено, а империалисты Запада не считали экономику Эстонии для себя важным вопросом.

4) Буржуазное правительство не в состоянии было организовать значительный экспорт, т. к. препятствовали узкий производственный базис, ограниченность валюты и внешних займов.

5) Ввоз предметов роскоши и других товаров не первой необходимости (вина и др.) был запрещен, но разрешение на их ввоз было легко получить. Таким образом, значительная часть дефицитной внешней валюты шла на удовлетворение прихотей буржуазии.

6) Импорт продовольственных товаров сопровождался широкой спекуляцией как со стороны своих, так и со стороны иностранных торговцев, а также с участием представителей правительства. Импортное продовольствие часто было низкого качества. Виновники, как правило, к ответственности не привлекались.

Тяжелое экономическое положение и враждебное отношение населения к продолжению войны заставили буржуазное правительство заключить мирный договор.

Таким образом 1920 год стал переходным годом. В это время замечается некоторое оживление в промышленном производстве (кроме металлургической промышленности). В сельском хозяйстве мероприятия земельной реформы проводились, но очень медленными темпами. Финансовое положение государства было тяжелым, росла внешняя задолженность, усилилась инфляция. Буржуазная Эстония уже через два года была в долговой кабале у Америки, Англии и Франции.

15 миллионов золотых рублей, полученные на основе мирного договора от Советской России, были растрочены. Положение рабочих характеризуется безработицей и низкой заработной платой.

Внешняя торговля в 1920 году имеет следующие черты:

1) Внешнеторговый оборот увеличился как в отношении экспорта, так и в отношении импорта; баланс был по-прежнему пассивным.

2) Контроль со стороны правительства был ослаблен; монополия государства на экспорт важнейших изделий была отменена.

В результате этого прибыли текли не в государственную казну, а в карманы торговцев.

3) Структура оборотов пока еще не постоянна. Удельный вес продовольственных товаров в импорте уменьшился, но вместо этого все же ввозятся другие товары, которые также могли бы производиться на месте. Вместо оживления отечественной промышленности стали импортировать готовые изделия.

4) Импортировали без какого-либо продуманного плана. Наряду с необходимой продукцией ввозили и ненужную.

5) Продолжается спекуляция; в черных махинациях по-прежнему участвуют и государственные должностные лица.

6) Главным образом импортируются спирт, цемент и текстильные товары. В экспорте доминирует сырье (картофель, древесина и др.) и полуфабрикаты (фанера, пряжа, картон и др.).

7) Внешняя торговля пока еще происходит в виде случайных сделок. В течение года был заключен только один торговый договор (с Англией), но и тот был для Эстонии кабальным.

8) Игнорирующее отношение буржуазной Эстонии к Советской России препятствовало нормальному экономическому сотрудничеству соседних стран. Вместо сотрудничества с Советской Россией в интересах восстановления народного хозяйства и улучшения положения народа, был избран путь, который вел к зависимости от западных империалистов.

В заключение можно сказать, что внешняя торговля буржуазной Эстонии в годы гражданской войны, а также и в переходном 1920 году была в общем мало развита и носила случайный характер.

Уже в это время во внешней торговле заметны черты, характерные для всего периода существования буржуазной Эстонии.

DER AUßENHANDEL DES BÜRGERLICHEN ESTLANDS IN DEN JAHREN 1919—1920

H. Pauts

Zusammenfassung

Das Jahr 1919 stand für die Regierung des bürgerlichen Estlands im Zeichen des Bürgerkrieges.

Die wirtschaftliche Lage war äußerst schwierig. Im Vergleich zum Vorkriegsstand war die industrielle Produktion, die in der Hauptsache auf eingeführten Rohstoffen basierte, verhängnisvoll zusammengeschrumpft. Die landwirtschaftliche Produktion war ebenfalls auf ein Niveau herabgesunken, das weder die Ernährung der Bevölkerung noch die Versorgung der entsprechenden Industriezweige mit Rohstoffen sicherstellen konnte.

In diesen Verhältnissen erwuchs ein dringendes Bedürfnis nach einem ausgedehnten Import, dem sich jedoch Hindernisse vornehmlich in Gestalt einer durch Außenanleihen und den niedrigen Stand der Produktion bedingten Einschränkung des Exports entgegenstellten. Die Außenhandelsumsätze für das Jahr 1919 waren demnach sehr bescheiden, die Bilanz war passiv.

Auch im Import machten sich ausgesprochene unwirtschaftliche Tendenzen bemerkbar. Einen relativ großen Teil der eingeführten Industriewaren bildeten Luxusgegenstände, die den Launen und der Verschwendungssucht der Bourgeoisie Rechnung trugen; die Einfuhr von Nahrungsmitteln gab Anlaß zu reger Spekulation sowohl hinsichtlich der Preise als auch der Qualität.

Die seitens der Regierung über den Außenhandel ausgeübte Kontrolle hatte nicht den gewünschten Erfolg.

Das Jahr 1920 bildete eine Übergangsperiode von der Kriegszur Friedenswirtschaft. Die Produktion wurde um ein wenig reger, die Außenhandelsumsätze stiegen. Der Import überwog nach wie vor den Export, obgleich im «Plan» das Gegenteil vorgesehen war.

In diesem Jahr ließ die Regierungskontrolle über den Außenhandel fühlbar nach. Das staatliche Monopol im Export der wichtigeren Erzeugnisse wurde aufgehoben, weswegen der dabei

entstandene Profit nun nicht mehr der Staatskasse zugute kam, sondern die Taschen der Privatkauflleute füllte.

In der Struktur der Warenumsätze machte sich, besonders im Import, noch immer das Fehlen eines wohldurchdachten Planes auf weite Sicht bemerkbar. Die Mißstände des vorhergehenden Jahres waren nicht beseitigt, und immer deutlicher trat eine die Interessen der westlichen Imperialisten wahrende Tendenz zutage — die Ausfuhr von Rohstoffen und Halbfabrikaten und die Einfuhr von Fertigerzeugnissen.

Die Außenhandelsbeziehungen zu anderen Ländern waren noch sehr zufälliger Art. Nur ein Handelsabkommen (mit England) wurde abgeschlossen und auch dieses war für Estland äußerst unvorteilhaft.

Große Möglichkeiten für eine Belebung des Wirtschaftslebens bot der Friedensvertrag mit Sowjetrußland. Statt von dieser günstigen Gelegenheit Gebrauch zu machen, wählte die Regierung des bürgerlichen Estlands einen anderen Weg, den Weg der Nichtbeachtung ihres großen östlichen Nachbars.